

ЖЕЖУХАВолодимир Йосипович
zezujkhavj@gmail.com

УДК 658.51:658.589:621

**ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ****КРУП'ЯК**Наталія Романівна
angelinka2009@ukr.net**INNOVATION CULTURE AS A FACTOR
OF TECHNOLOGICAL
COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL
ENTERPRISES**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
та управління персоналом,
Львівський інститут банків-
ської справи Університету
банківської справи Національ-
ного банку України

бакалавр, Національний уні-
верситет "Львівська полі-
техніка"

У статті розглянуто місце інноваційної культури у системі чинників забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств. Доведено низький рівень дієвості реалізованих державних програм розвитку вітчизняної промисловості. Обґрунтовано низький рівень технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств України, що призводить до послаблення конкурентних позицій в умовах глобального ринку. Наведено організаційно-правові, економічні та соціально-психологічні причини цього. Розглянуто взаємозв'язок соціально-психологічних чинників низького рівня технологічної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств та інноваційної культури. Доведено багатоаспектність поняття «інноваційна культура», наведено його трактування, а також представлено основні ознаки інноваційної культури, що дають змогу конкретизувати сутність цього поняття. Виокремлено існування трьох рівнів інноваційної культури у промисловості будь-якої країни: рівень держави, промислового підприємства та особистості. Виявлено основні причини низького рівня розвитку інноваційної культури в Україні. Запропоновано заходи щодо підвищення рівня інноваційної культури у напрямку забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств у розрізі держави, промислового підприємства та особистості. Доведено можливість одержання завдяки цьому синергійного ефекту від поєднання економічної, організаційно-правової та соціально-психологічної складових інноваційного розвитку.

В статье рассмотрено место инновационной культуры в системе факторов обеспечения технологической конкурентоспособности промышленных предприятий. Доказано низкий уровень действенности реализуемых государственных программ развития отечественной промышленности. Обоснован низкий уровень технологической конкурентоспособности промышленных предприятий Украины, что приводит к ослаблению конкурентных позиций в условиях глобального рынка. Приведены организационно-правовые, экономические и социально-психологические причины этого. Рассмотрены взаимосвязь социально-психологических факторов низкого уровня технологической конкурентоспособности отечественных промышленных предприятий и инновационной культуры. Доказано многоаспектность понятия «инновационная культура», приведены его трактовки, а также представлены основные признаки инновационной культуры, позволяющие конкретизировать сущность этого понятия. Выделено существование трех уровней инновационной культуры в промышленности любой страны: уровень государства, промышленного предприятия и личности. Выявлены основные причины низкого уровня развития инновационной культуры в Украине. Предложены меры по повышению уровня инновационной культуры в направлении обеспечения технологической конкурентоспособности промышленных предприятий в разрезе государства, промышленного предприятия и личности. Доказана возможность получения благодаря этому синергического эффекта от сочетания экономической, организационно-правовой и социально-психологической составляющих инновационного развития.

The article considers the place of innovation culture in the system factors of technological competitiveness of industrial enterprises. Demonstrating low efficiency of current state programs in the domestic industry it shows low level of technological competitiveness of Ukrainian industrial enterprises, which leads to weakening of the competitive position in the global market. The article also shows the organizational, legal, economic, social and psychological reasons of the issue. Among the organizational and legal reasons the articles singles out outdated organizational methods of production, imperfect monetary and fiscal regulation, low level of engineering and venture financing, contradictory legal framework, inefficient allocation of total expenditure on innovation activity,

the lack of effective tools for activating the innovative reforms at the national and regional levels etc. As for economic reasons they include outdated production capacities, capital investments inefficiency, attracting credit resources primarily for working capital, high cost of industrial products and so on. Among the basic social and psychological reasons of the low level of technological competitiveness of industrial enterprises in Ukraine are as follows: misunderstanding by the considerable number of leaders of the need to introduce modern management techniques, the low level of managers competence in the use of innovative business leading technologies, lack of adequate motivation among employees regarding innovative solutions implementation etc. The above-mentioned issues are proved by the specific statistical information.

The article considers the interconnection of social and psychological factors of low level of domestic industry technological competitiveness and innovation culture. It proves the multidimensionality of «innovation culture» concept, cites its interpretation as well as features basic characteristics of an innovative culture that allow specifying the nature of the concept. The article points that this concept reflects not only the level of innovation processes, but also the extent of participation in these processes of people, their involvement in it.

The article points out the existence of three levels of innovation culture in industry of any country: the level of state, industrial enterprises and individual level. Detecting basic reasons for the low level of innovation culture in Ukraine it suggests particular measures of improving innovation culture in the direction of technological competitiveness of industrial enterprises in state, industrial enterprises and individual spheres. It demonstrates the possibility of obtaining through this the synergistic effect from the combination of economic, legal, social and psychological components of the innovative development.

Ключові слова: інноваційна культура, промислове підприємство, промисловість, технологічна конкурентоспроможність

Ключевые слова: инновационная культура, промышленное предприятие, промышленность, технологическая конкурентоспособность

Keywords: innovation culture, industrial enterprise, industry, technological competitiveness

ВСТУП

В економічній системі будь-якої розвинутої держави промисловість займає одне із пріоритетних місць. Вона вважається запорукою економічної та політичної незалежності країни, а також рушійною силою технологічного розвитку.

Незважаючи на істотне зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності у промисловості України за останні роки, очікуваних результатів не було досягнуто. Зокрема, негативними тенденціями характеризується динаміка середньої кількості інноваційно-активних вітчизняних підприємств промисловості, впроваджених нових технологічних процесів цими суб'єктами господарювання, освоєних нових видів промислової продукції та низка інших показників. Зрозуміло, що причини цього – різноманітні. Разом з тим, варто наголосити, що серед їхнього переліку незначна увага зосереджена на соціально-психологічних аспектах здійснення інноваційної діяльності у промисловості, насамперед, низькому рівні інноваційної культури, що не сприяє технологічному розвитку виробництва. Відтак, це свідчить про актуальність та практичну спрямованість проведеного дослідження.

Вагомий внесок у розроблення теоретико-прикладних положень забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств, у тому числі завдяки покращенню інноваційної культури, зробило чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто виокремити праці І. Александрова, І. Алексєєва, Б. Ашейма, І. Балабанова,

В. Бандурова, В. Белінської, Б. Буркинського, В. Войцеховського, І. Галиці, В. Гесця, Н. Гончарової, Ю. Гончарова, А. Ейсмонта, В. Захарченка, С. Ілляшенка, Д. Кокуріна, О. Кузьміна, О. Лапко, О. Мельник, Л. Михайлової, О. Мороза, М. Окландера, О. Орлова, В. Павлова, М. Римара, А. Савчука, І. Скворцова, В. Соловйова, Л. Федулової, П. Харіва, В. Хобти, Н. Чухрай, І. Школи, А. Яковлєва та ін. У сфері інноваційного розвитку авторами, зокрема, розглянуто й розвинуто типологію інновацій на промислових підприємствах, детально охарактеризовано особливості перебігу інноваційних проектів, наведено методичні вказівки щодо економічного оцінювання ефективності інноваційної діяльності тощо. Наукові доробки у сфері формування та розвитку інноваційної культури на промислових підприємствах містять положення щодо визначення сутності цього поняття, виокремлення чинників, що її визначають, розкриття ролі та значення інноваційної культури в інноваційному розвитку суб'єктів господарювання, виокремлення її характерних ознак та завдань тощо. Попри це, не усі важливі завдання щодо вказаної проблематики знайшли своє розв'язання у працях теоретиків і практиків. Одним із першочергових із них є завдання виявлення взаємозв'язку інноваційної культури та технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств.

МЕТА РОБОТИ

Відповідно до поставленої проблеми у статті слід розглянути місце інноваційної культури у системі чинників забезпечення технологічної конкуренто-

спроможності промислових підприємств, а також запропонувати шляхи підвищення її рівня.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та офіційні статистичні матеріали.

При проведенні дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, порівняння, а також табличний і графічний.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вивчення теорії і практики свідчить про те, що розвиток промисловості України за останні роки не характеризується позитивними тенденціями. Як наслідок – рівень технологічної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств залишається доволі низьким і значно нижчим за європейські стандарти. Ця проблема набуває особливої значущості після підписання Україною Угоди про асоціацію із ЄС. Огляд й узагальнення літературних джерел, а також вивчення практики функціонування промисловості свідчать про те, що основними чинниками, які призвели до цього, є:

1. Організаційно-правові (застарілі методи організування виробництва, недосконале валютно-податкове регулювання, низький рівень розвитку інжинірингу та венчурного фінансування, суперечливість нормативно-правової бази, неефективний розподіл загальних витрат за напрямками інноваційної діяльності, відсутність дієвих інструментів активізації інноваційних перетворень на загальнодержавному й регіональному рівнях тощо). Для підтвердження цього варто навести наступну інформацію:

а) застарілі методи організування виробництва виявляються у рівні зношеності основних фондів. Зокрема, у 2013 р. в добувній промисловості цей індекс становив 46,1%, а у переробній – 64,9 % [2]. Якщо в розвинутих країнах основні фонди

оновлюються кожні 12-15 років, то в Україні – протягом 50 і більше років [1, с. 89];

б) завдання основного програмного документу розвитку вітчизняної промисловості за останні роки – Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 рр. – протягом цього періоду не було виконано і запланованих показників не досягнуто;

в) як свідчать міжнародні оцінки, на сьогодні рівень захисту прав інтелектуальної власності в Україні є низьким. Позиції держави у рейтингу Глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за показником «Захист інтелектуальної власності» є одними з найнижчих. Зокрема, у 2009/2010 рр. Україна посіла за цим показником 108 місце (із 133), у 2010/2011 рр. – 113 місце (із 139), у 2011/2012 рр. – 117 місце (із 142), у 2012/2013 р. – 133 місце (із 148) [3].

г) відсутні дієві стимули на загальнодержавному та регіональному рівнях для створення високотехнологічних інноваційних об'єднань (технопарків, технополісів, промислових зон, бізнес-інкубаторів та ін.);

д) стан інноваційного розвитку в Україні характеризується низьким рівнем інноваційної активності промислових підприємств. За часткою підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, Україна суттєво поступається розвиненим країнам. Із кожним роком повільним темпом зростає кількість інноваційно-активних підприємств промисловості, а у загальній кількості цих суб'єктів господарювання їхня частка становить менше 20% (табл. 1);

е) розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності (рис.1) свідчить, що першочергово ресурси у промисловості спрямовуються на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг. Такі пріоритети у розподілі ресурсів суттєво зменшують фінансування внутрішніх та зовнішніх науково-дослідних розробок (НДР) [2].

Таблиця 1

Інноваційно-активні промислові підприємства України за період 2010-2013 рр.

складено за джерелом [2]

Роки	Кількість промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, од.	% до загальної кількості
2010	1462	13,8
2011	1679	16,2
2012	1758	17,4
2013	1715	16,8

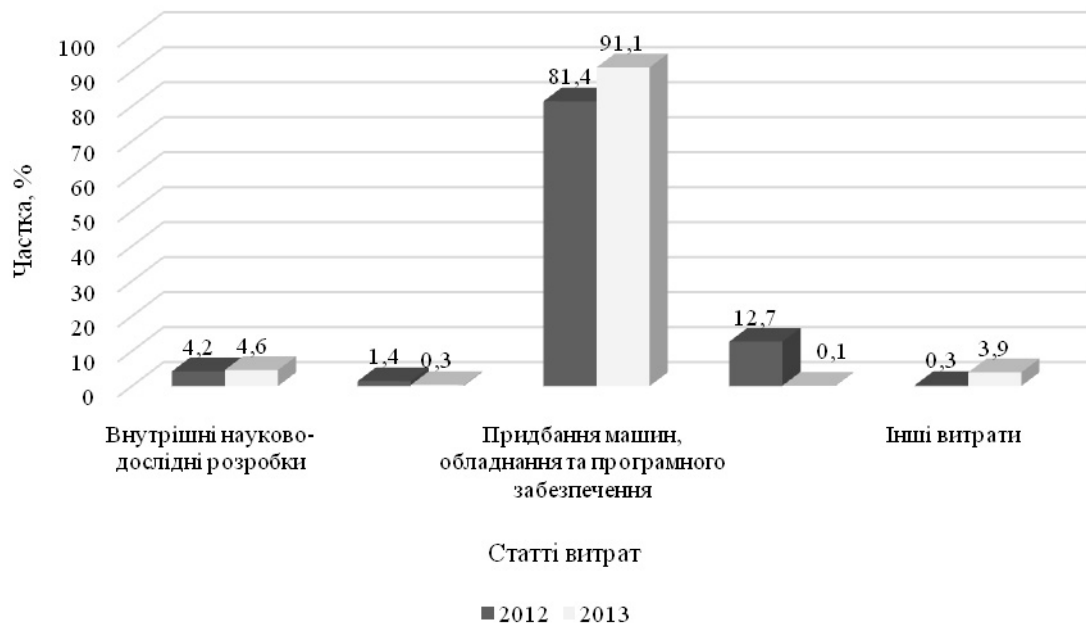

Рис. 1. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у промисловості за період 2012-2013 рр. [складено за джерелом [2]]

2. Економічні (застарілі виробничі потужності, неефективність капітальних інвестицій, залучення кредитних ресурсів здебільшого для фінансування оборотного капіталу, високий рівень собівартості промислової продукції тощо). Це підтверджується наступною інформацією:

а) завантаженість виробничих потужностей у промисловості у 2013 р. знаходиться на рівні 2012 р. і в середньому становить 68%. Це свідчить, що значна частина виробничих потужностей не використовується [2];

б) у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності у промисловості (табл. 2) переважає самофінансування (понад 85% у 2013 р.), що в умовах погіршення стану бізнес-середовища не сприятиме активізації інноваційних процесів. З іншого боку, нестабільність вітчизняної банківської системи і надалі суттєво обмежить можливості залучення

кредитних ресурсів для фінансування інноваційної діяльності;

в) строкова структура кредитів у промисловий сектор є незбалансованою: переважна їх більшість є короткостроковими, що свідчить про спрямування кредитів на поповнення оборотних коштів підприємств. Фінансування ж інвестиційно-інноваційних заходів здійснюється за рахунок довгострокових кредитів, частка яких у структурі кредитування промисловості є низькою;

г) за останні роки у вітчизняній промисловості суттєво зменшується кількість впроваджених нових технологічних процесів (рис. 2). Це притому, що з-поміж них незначна кількість вважається маловідходними і ресурсозберігаючими (у 2013 р. – 502 технологічних процеси, тоді як, наприклад, у 1991 р. ця цифра становила 7303).

Таблиця 2

Основні джерела фінансування інноваційної діяльності у промисловості України за період 2012-2013 рр.

складено за джерелом [2]

Види джерел, млн. грн.	2012	2013
Кошти держбюджету	7155,9	4025,5
Кошти місцевих бюджетів	376	344,5
Власні кошти	253819	196764,5
Кошти вітчизняних інвесторів	3007,5	2132,2
Кошти іноземних інвесторів	2,4	2132,2
Кредити	32301,4	7543,7

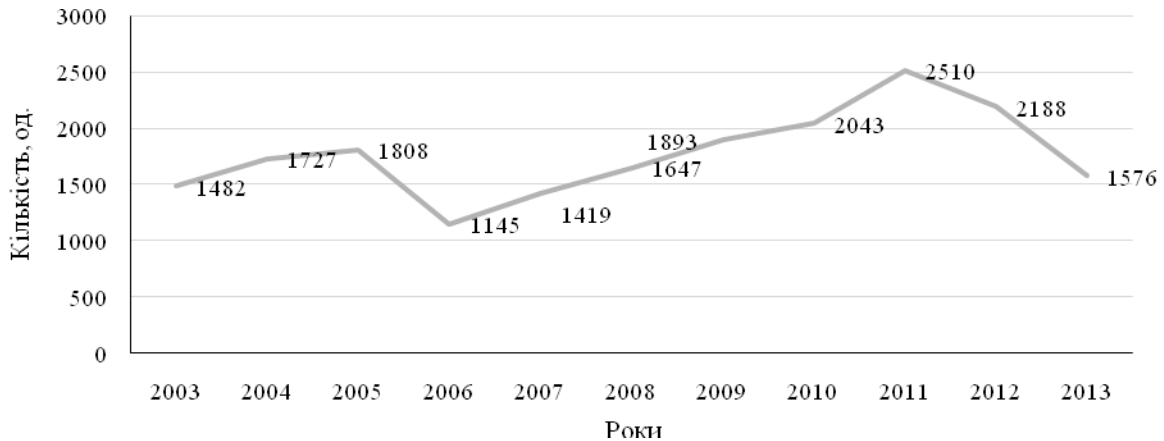

Рис. 2. Впроваджені нові технологічні процеси вітчизняними промисловими підприємствами за період 2003-2013 рр. [складено за джерелом [2]]

3. Соціально-психологічні (нерозуміння чималою кількістю керівників промислових підприємств необхідності впровадження сучасних технологій управління, низький рівень компетентності менеджерів у сфері використання сучасних технологій ведення бізнесу, відсутність належної мотивації у працівників щодо прийняття інноваційних рішень тощо).

Варто зауважити, що усі соціально-психологічні чинники низького рівня технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств можна об'єднати поняттям «інноваційна культура». Як свідчить вивчення теорії і практики, це поняття є доволі новим. Чимало дослідників трактують його по-різному. Огляд й узагальнення літературних джерел дає змогу стверджувати, що інноваційна культура – це спосіб мислення людей, за якого вони готові активно запроваджувати інновації і дбати про їх розвиток. Це поняття відображає не лише рівень розвитку інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх задоволення від цієї участі. Інноваційна культура забезпечує сприйнятливість людей до нових ідей, їх готовність і здатність підтримувати та реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

Як свідчить практика, працівники не завжди готові сприймати зміни, тим більше інноваційного характеру. Можна навести чимало прикладів, коли за рівних умов (за однакового матеріального, кадрового, інформаційного забезпечення) на одному промисловому підприємстві швидко запроваджуються нові технології, а на іншому, де персонал не готовий до таких інновацій, це відбувається повільно чи не відбувається взагалі. Вищенаведене свідчить про те, що досягнути успішного результату при відсутності інноваційної культури на підприємствах промисловості навіть при значних інвестиціях в інновації доволі складно.

Інноваційну культуру у промисловості можна представити на трьох рівнях:

а) на рівні держави – здатність державних управлінців започатковувати та розвивати інновації у

різних галузях економіки країни, у т.ч. й у промисловості, шляхом створення відповідних дорадчих органів, нормативно-правової бази, різного виду стимулів для підприємств, що впроваджують інновації;

б) на рівні промислового підприємства – здатність керівників генерувати нові ідеї, усвідомлювати важливість інноваційних перетворень, а також формувати сприятливе інноваційне середовище;

в) на рівні особистості – здатність людини сприймати інновації у вигляді змін, позитивно відноситись до них і не боятись їхнього впровадження, можливість по-новому дивитись на речі для їхнього вдосконалення.

Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, інноваційна культура як чинник забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств є не менш важливим чинником, ніж організаційно-правові та економічні, оскільки навіть значне фінансування інноваційної сфери може не забезпечити досягнення очікуваних результатів у випадку низького рівня інноваційної культури. Це пов'язано з тим, що самі працівники не готові сприймати зміни, боятись їх та стараються уникати або роблять усе необхідне, щоб ці зміни не принесли ефективного результату.

Вивчення теорії і практики дає змогу стверджувати, що причин низького рівня розвитку інноваційної культури в Україні також є різними, зокрема:

- відсутність належної мотивації до інноваційної діяльності;
- пережитки адміністративно-командної економіки;
- страх через непередбачуваність результатів;
- низький рівень усвідомлення працівників у необхідності змін;
- небажання вчитись чи перенавчатись;
- неправильне відношення керівництва до ініціативних працівників тощо.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на чималу кількість чинників, які гальмують ефективний розвиток промисловості України, ця галузь має значний потенціал у сфері технологічного та інноваційного розвитку. Його можна реалізувати завдяки розвитку інноваційної культури на всіх рівнях. За результати дослідження доцільно запропонувати такі заходи щодо підвищення рівня інноваційної культури у напрямку забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств:

1. На рівні держави:

а) створити нормативно-правову базу для державного фінансування тих підприємств, які впроваджують інновації;

б) розробити спеціальну систему зменшеного оподаткування для підприємств, які активно ведуть інноваційну діяльність;

в) створитидорадчий орган для розроблення інноваційної політики;

г) усунути розбіжності між встановленими цілями державної інноваційної політики та фактичними заходами її реалізації;

д) оголосити державний конкурс на найкращу інноваційну розробку та її практичне застосування, який буде підкріплений фінансовим грантом;

е) створити правовий захист для «вивільнених» працівників в результаті технологічного прогресу з подальшим обов'язковим працевлаштуванням чи перекваліфікацією.

2. На рівні підприємства:

а) інформувати колектив про зміну напрямів діяльності підприємства: про майбутні зміни, причини та їх наслідки;

б) регулярно проводити так звані «мозкові штурми» на підприємствах, щоб мати змогу висловити усі ідеї, які виникли (здавалось навіть найбільш абсурдні), без подальшої їхньої критики;

в) на кожному промисловому підприємстві створити «Скриньку ідей»;

г) установлювати надбавки до заробітної плати за висунення і розвиток інноваційної ідеї;

д) формувати і впроваджувати інноваційні стратегії розвитку;

е) почати запроваджувати зміни за принципом «крок за кроком», а не за принципом «як сніг на голову»;

є) застосовувати демократичний стиль управління;
ж) при втіленні інновації забезпечити її організаційно-управлінським підґрунтям;

з) влаштовувати наради з працівниками для обговорення впровадження нових технологій.

3. На рівні особистості:

а) змінювати хоча б незначні речі в своєму житті, наприклад, піти іншим шляхом на роботу;

б) якщо виникла ідея – не піддавати її одразу критиці – їй потрібен час, щоб «прорости».

Впровадження вищезазначених заходів забезпечить формування та підвищення рівня інноваційної культури на підприємствах промисловості, що слугуватиме передумовою інноваційного розвитку на засадах забезпечення технологічної конкурентоспроможності. Як результат, можна буде забезпечити досягнення синергійного ефекту від поєднання економічної, організаційно-правової та соціально-психологічної складових інноваційного розвитку.

Перспективи подальших розвідок за проблемою повинні полягати у класифікації видів інноваційної культури як чинника забезпечення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств.

Список використаних джерел

1. Кузьмін О.Є. Креативний потенціал підприємства як чинник формування інноваційних технологічних процесів: монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, В.Й. Жежуха, Н.В. Савіцька. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада плюс», 2012. – 464 с.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Інформаційно-аналітичного центру Info-Light [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info-light.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>.

4. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: [монографія]. У 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка: Т.2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – К.: Фенікс, 2007. – 564 с.